

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

رجا و امیدواری در صحیفه سجادیه

استاد راهنما نسرین امام وردی

مدیر هسته مریم عابدی

لیلا خواجه زاده، سیده کلثوم جعفری، فاطمه گردویی، مریم عبیری، فهیمه سادات حسینیان

موسسه آموزش عالی فاطمیه دامغان

تابستان ۹۲

الحمد لله
الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا
هدى الله لنا

تقدیم به

علی بن الحسین علیه السلام اسوه عبادت و پرهیزگاری؛

و پارسیان و پرهیزگاران؛

به آنان که در دل شب دست به سوی ملکوت اعلیٰ بر می دارند و لب به ناله‌ی یا رب یا رب می گشایند.

به آنان که همواره در جستجوی حقایق سرگردانند و نمی دانند از کدام راه به حقیقت برسند.

به ملت اسلام، به مسلمانانی که از علی بن الحسین علیه السلام جز نامی نشینیده اند و گوش به سخنانش فرا

نداده اند.

چکیده

رجا و امیدآوری در صحیفه سجادیه محور نوشتار حاضر است در طی این تحقیق ضمن تبیین و تحدید مسأله و جایگاه آن سعی شده است با بیانی مستدل و با اتکا به کلمات امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه و نیز با یاری گرفتن از آیات قرآن کریم و احادیثی دیگر از معصومین به تبیین مسأله مورد نظر پردازد. هدف از پرداختن به موضوع مذکور، شناخت امید و رجا و نقش آن در زندگی برای رسیدن به سعادت و معنویت و دوری از یأس و ناامیدی با بهره گیری از بیانات گوهر بار امام سجاد(ع) است. نوشتار حاضر که به روش بنیادی انجام یافته، قصد دارد با بیان معارف عالی و اخلاقی و به کارگیری آن راهکارهای امید و رجا و پرهیز از یأس و ناامیدی را مورد توجه خاص قرار دهد تا با اثر پذیری از آن نتیجه مورد نظر حاصل گردد.

کلید واژه ها: شوق، امید، رغبت، آرزو، رجا، امل، صحیفه سجادیه

فهرست

عنوان صفحه

مقدمه ۱

کلیات

واژه شناسی ۴

۱. رجا ۴

الف) واژه های وابسته رجا ۴

ب) انواع رجا ۵

یک- رجا صادق (ممدوح) ۵

دو- رجا کاذب (مذموم) ۱۱

۲. خوف ۱۶

الف) واژه های وابسته خوف ۱۶

ب) انواع خوف ۱۸

یک- خوف مذموم ۱۸

دو- خوف ممدوح ۱۹

۳. حسن ظن ۲۲

۴. امل ۲۲

۵. دعا ۲۲

درباره امتش نیز پذیرفته شود، به همین دلیل در روایات آمده است که این آیه امیدبخش ترین آیات قرآن مجید و دلیل بر پذیرفتن شفاعت آن حضرت است. ناگفته پیداست که شفاعت پیامبر(ص) شرایطی دارد نه او برای هر کسی شفاعت می کند و نه هر گنهکاری می تواند چنین انتظاری را داشته باشد.» (مکارم شیرازی، ج ۱۳۷، ۲۷، ص ۱۰۰)

« ای مردم! امیدهای شما به شفاعت من است آیا اهل بیت من از آن عاجزند؟ هر کسی از نسل جدم عبدالمطلب به دنیا آمده باشد و خدا را با توحید و بدون آنکه شرکی قائل شود ملاقات کند، او را وارد بهشت می کند، اگر چه گناهانش بعدد ریگها و کف دریاها باشد.» (هلالی کوفی، اسرار آل محمد، بی تا، ص ۳۴۷)

« اللهم صل علی محمد و آله، و لاتجعلنی ناسیاً لذكرک فیما اولیتنی و لا غافلاً لإحسانک فیما ابلیتنی و لا آسیاً من اجابتک لی و ان أبطأت عنی فی سرّاء کنت أو ضرّاً أو شدهٍ أو رخاء أو عافیه أو بلاء أو بؤس أو نعماء أو جده أو لأواه أو فقر أو غنی.» «پروردگارا بر محمد و آل او درود فرست و نگذار که یاد تو را از یاد برم و نعمتهای تو را فراموش کنم، و نپسند که از احسان تو در مورد آنچه به من دادی غفلت کنم، و روا مدار که از روا ساختن و اجابت تو نسبت به خودم هر چند دیرتر مرا دریابد نومید شوم، خواه در آسایش باشم و خواه در سختی و خواه در خوشگذرانی و تندرستی باشم یا در گرفتاری و بیماری، نیازمند و بد حال باشم یا در نعمت، خواه در توانگری باشم و خواه در درویشی، خواه نیازمند باشم یا بی نیاز» (صحیفه سجادیه، ۲۱)

نتیجه

صحیفه سجادیه اثر ارزشمندی است از خاندان رسالت که بصورت دست نخورده به ما رسیده است و مجموعاً ۵۴ دعا را در بردارد و هر یک با عالی ترین مضمون، شیوه سخن گفتن با خدا به مؤمنان در موارد مختلف می آموزد. رجا و امیدواری یکی از مفاهیمی است که امام سجاد(علیه السلام) در دعا‌های مختلف صحیفه، به آن اشاره کرده اند. رجا به معنای انتظار پیدایش چیز دوست داشتنی و خوشایند، که علم یا گمان به فراهم بودن اسباب و موجبات آن باشد. رجا دارای انواعی است که رجا ممدوح و مذموم از آن جمله است که در صحیفه به آن اشاره شده و هر کدام از این دو نوع رجا نیز دارای اقسامی است که می توان به امید قرین ولایت، امید به توکل، امید به عفو و مغفرت، امید به غنا و توانگری خداوند و ... به عنوان رجا ممدوح و امید به غیر خدا، امید بی ولایت، امید نابجا و ... به عنوان رجا مذموم نام برد. عواملی چون توبه، اطمینان و آرامش قلب، توکل و سعادت می تواند رجا و امید را در انسان تقویت نماید. لذا از آنها به عنوان عوامل امید آفرین یاد می شود. رجا در قرآن به عنوان وصفی محمود و سبیه ای ستودنی و یکی از صفات اهل ایمان قلمداد شده است: «... يَبْتَغُونَ إِلَيَّ رَبَّهُمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ»؛ همچنین رجا دارای آثار بسیاری است که مهمترین آن بازگشت به سوی خدا و معرفت او و خودسازی است. لذا اگر انسان بادیئه بصیرت به این اثر ارزشمند بنگرد علاوه بر رجا و امیدواری می تواند از دیگر معارف آن از جمله مکارم اخلاق و دستورهای تربیتی و اسرار توحیدی آن بهره مند گردد و امید است آیندگان با انجام تحقیقات برتر و برجسته تر در زمینه موضوعات مختلف صحیفه سجادیه، بیانگر معارف بیشتری از این گنجینه ی ارزشمند الهی باشند.

«يَا مَنْ لَا يُجَاوِزُهُ رَجَاءُ الرَّاجِينَ وَ يَا مَنْ لَا يَضِيعُ لَدَيْهِ أَجْرُ الْمُحْسِنِينَ.»

❖ قرآن کریم

۱. ابن منظور، (بی تا)، بیروت، لسان العرب، دارالحیا التراث
۲. اسدی گرمارودی، اسدالله، (۱۳۸۰) راز و رمز نیایش، تهران، نشر سبحان
۳. ارسطو، اخلاق نیکو ماخاس، (بی تا) ترجمه محمد حسین لطفی، بی جا، طرح نو
۴. الهی، محمد، (۱۳۸۴) شادی و آرامش از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه، تهران، بیان جوان
۵. انصاریان، حسین، (۱۳۷۷)، دیار عاشقان، تهران، انتشارات پیام آزادی
۶. بندر ریگی، محمد، (۱۳۷۴)، ال منجد، ج ۱، تهران، ایران
۷. ترابی، احمد، (۱۳۷۳)، امام سجاد جمال نیایشگران، مشهد، آستان قدس رضوی
۸. حبیبیان، احمد، (۱۳۸۲)، مرز فضایل و رذایل اخلاقی، انتشارات مطبوعات دینی
۹. حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، (۱۴۰۹)، ج ۱، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم
۱۰. حکیمی، محمد رضا، (۱۳۵۸)، الحیاء، تهران، نشرالثقافه الاسلامیه
۱۱. خرمشاهی، بهاء الدین، (بی تا)، دانشنامه‌ی قرآن و قرآن پژوهی به کوشش، ج ۱، بی جا، بی نا

۱۲. خمینی، روح الله، (۱۳۶۷)، صحیفه نور، مؤسسه تنظیم و نشر امام خمینی (ره)، نشر عروج
۱۳. خمینی، روح الله، (۱۳۸۲) شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار

امام خمینی (ره)

۱۴. دستغیب، عبدالحسین، (۱۳۸۸)، گناهان کبیره، قم، مؤسسه مطبوعاتی دارالکتاب

۱۵. دشتی، محمد، نهج البلاغه، (۱۳۸۳) ترجمه قم، مؤسسه تحقیقاتی میرالمؤمنین (ع)
۱۶. دلیری، کاظم، (۱۳۸۸)، نقش تربیتی خوف و رجا در تکامل انسان، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، قم: دفتر عقل
۱۷. راغب اصفهانی، ابی القاسم الحسین بن محمد، (۱۳۷۴) مفردات قرآن ترجمه غلامرضا خسروی، تهران، مرتضوی
۱۸. رحمتی شهرضا، (۱۳۸۵)، گنجینه معارف، قم، انتشارات صبح پیروزی
۱۹. رکنی یزدی، فاطمه، فصلنامه مشکوٰه، شماره ۸۶
۲۰. شبّر، سید عبدالله، (۱۳۷۴)، کتاب الاخلاق، ترجمه محمد رضا جباران، قم، انتشارات هجرت
۲۱. شرباطی، احمد، (۱۳۷۹)، دائره المعارف اخلاق قرآنی، ترجمه محمد بهاء الدین حسینی، سنج، تازه نگاه
۲۲. شفایی زاده، صادق، (۱۳۸۵)، اخلاق اسلامی، قم؛ دارالانصار
۲۳. علی بن الحسین (علیه السلام)، صحیفه سجاده، (۱۳۸۲) ترجمه جواد فاضل، قم، پارسایان
۲۴. غزالی، امام محمد، (۱۳۷۴)، کیمیای سعادت، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی
۲۵. فاضلی، رحمت الله، (۱۳۸۰)، امید و آرزو از دیدگاه قرآن و عترت، انتشارات طاووس بهشت
۲۶. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۰۹)، العین، بی جا، دارالهجره
۲۷. فیض کاشانی، المولی محسن، (۱۴۱۶) تفسیر صافی، قم، موسسه الهادی
۲۸. قرائتی، محسن، (۱۳۹۰) راهکارهای تقویت انگیزه و نشاط، تهران، سازمان بسیج مستضعفین
۲۹. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۷۵)، اصول کافی، ترجمه محمدباقر کمره ای، انتشارات اسوه

۳۰. مرکز فرهنگ معارف قرآن، (۱۳۸۵)، دائره المعارف قرآن، ج ۳، قم، بوستان کتاب
۳۱. مصباح یزدی، محمد تقی، (۱۳۸۰)، اخلاق در قرآن، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
۳۲. مظاهری، حسین، (۱۳۸۸)، کاوشی نو در اخلاق اسلامی، ترجمه محمد رضا آژیر و محمود ابوالقاسمی، تهران، ذکر
۳۳. مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳)، بحار الانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث
۳۴. محمدی ری شهری، (۱۳۷۷) محمد، میزان الحکمه، قم، دارالحديث
۳۵. ممدوحی کرمانشاهی، (۱۳۸۳)، حسن، شناخت و شهود (ترجمه و شرح صحیفه سجادیه)، قم، بوستان کتاب
۳۶. نجاتی، محمد عثمان، (۱۳۶۷)، قرآن و روانشناسی، ترجمه عباس عرب، انتشارات آستان قدس رضوی
۳۷. نراقی، مولی مهدی، (۱۳۸۹)، جامع السعادات، ترجمه سید جلال الدین مصطفوی، ج ۱، حکمت
۳۸. هلالی کوفی، سلیم بن قیق، (بی تا)، اسرار آل محمد، ترجمه، اسماعیل انصاری زنجانی، قم، نشر الهادی